

Domszky András

Az ombudsman visszatér

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa általános helyettesének OBH 2376/2002. számú jelentése a gyermekvédelmi gondoskodásba vett, otthont nyújtó gyermekintézményben élő gondozottak alkotmányos jogai érvényesülésének helyzetét feltáró átfogó vizsgálatban tett ajánlások megvalósulásának utóvizsgálatáról

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának általános helyettese 1998. december 10-én tette közzé az otthont nyújtó gyermekintézményekben élő gondozottak alkotmányos jogainak érvényesüléséről szóló vizsgálati jelentését. (1998 márciusában és áprilisában 13 gyermekotthonban folytatott helyszíni vizsgálatot.)

A vizsgálatnak akkor különös aktualitást adott a Gyermkek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény hatálybalépése.¹

Az átfogó vizsgálat megállapításait az 1999. évi Országos Gyermekvédelmi Konferencia is külön szekcióban tárgyalta meg, és nagyhorderejű tanulságait a következőkben foglalta össze:

- „1. Az ombudsmani vizsgálatok elemi megállapításokat tettek és ezzel részben pótolták a Gyermekvédelmi törvény bevezetése előtt elmaradt országos gyermekvédelmi problémafeltáró és helyzetelemző vizsgálatok hiányát.
2. A gyermekotthoni vizsgálat 13 intézményre terjedt ki, de országos problémákat, tendenciákat tárt föl.
3. Az ombudsmani vizsgálat jelentése jogi természetű elemzést, értékelést adott a problémákról – a tanulmányozása és feldolgozása során a megállapításaira ki kell dolgoznunk a konkrét, helyi gyermekvédelmi szakmai válaszokat.
4. A megyei gyermekvédelmi koncepciók sok esetben csak a meglévő szakellátási rendszer törvényi előírásokhoz igazítását célozzák meg. Hiányzik a széleskörű megyei szükséglet- és problémafeltárás, az alap- és a szakellátási rendszer egymásra épülésének kidolgozása.
5. A Gyermekvédelmi törvény végrehajtásának feltételeit nem kizárólag a törvény keretei között kell keresni, ezek nem mindegyike tartozik a törvény kompetenciájába. Nem szabad abba a hibába esnünk, hogy az egyenetlen feltételrendszer javításának igénylése helyett a törvény módosítására irányuló javaslatokban a törvényt igazítsuk a feltételhiányokhoz.
6. A törvény hatályosulásának háttérfeltételei közül a következőkkel feltétlenül foglalkoznunk kell:
 - változásmenedzselés, szemléletváltozás;
 - az intézményrendszer át- és kiépítésének szakmai feltételei;
 - a működés anyagi feltételrendszere;
 - a munkatársak szaktudása;
 - a szakmai szabályok kidolgozása, alkalmazása és karbantartása;
 - a gyermekvédelmi tevékenység szabályozási szintjeinek illeszkedése;

- a gyermekvédelem reális megjelenítése a médiákba és társadalmi presztízsének erősítése;
- a szakmai érdekvédelem;
- más ellátórendszerek kiépültsége és kapcsolódása;
- más törvényekben, jogszabályokban szabályozott kérdések megismerése.

7. A területen dolgozó kollégáknak a jövőben élniük kell az ombudsmani hivatalhoz fordulás lehetőségével.”

A szekcióülés záródokumentumát azért teszem közzé, hogy emlékezzünk arra, milyen nagy hatással volt a minket érintő első ombudsmani vizsgálat valamennyiünk felelősségérzetére – az átalakulás kellős közepén –, az annak minden nehézségével küzdő gyermekvédelmi szakellátásban dolgozókra. Továbbá, hogy kollégáink áttekinthessék az azóta megtett úton elért eredményeket, és a változatlanul érvényes feladatokat (miközben egyre újabbak adódnak!).

Idén áprilisban az országgyűlési biztos általános helyettese utóvizsgálatot indított annak feltárására, hogy az alapvizsgálat megállapításai nyomán tett ajánlásai hogyan érvényesültek az érintett intézményekben. Ebben a vizsgálatban a korábban legtöbb alkotmányos joggal kapcsolatos sérelmet mutató intézmények közül nyolcat kerestek fel. Ez előzetes bejelentés nélkül történt, és a korábbi szempontrendszer alapján magába foglalta a helyszíni bejárást, az ellátás személyi és tárgyi feltételeinek áttekintését és a intézményi alapidokumentumok elemzését is.

A két vizsgálati jelentés közt kézzelfogható különbség, hogy míg az alapvizsgálatról szóló 95 oldal terjedelmű volt, most az utóvizsgálatot összefoglaló csupán 23 oldalt tesz ki. Ennek nem csak az az oka, hogy kevesebb intézményt látogattak meg.

Szerencsére elsősorban pozitív változásokat találtak, és kevesebb alkotmányos jogi sérelmet. Aminek részben az is az oka – de csak részben –, hogy a fenntartók megfogadták a korábbi ajánlásokat. A fő ok vélhetően a törvény – és a hozzá kapcsolódó jogszabályok – végrehajtása.

A mostani vizsgálatba is bevont otthont nyújtó intézmények közül változatlan helyen három működik, új helyre költözött kettő, egynek megváltozott a funkciója, egy pedig megszűnt. A vizsgálat ezeken kívül két olyan otthonra is kiterjedt, melyek az alapvizsgálatban még nem szerepeltek.

A jelenlegi vizsgálat az elhelyezési körülményekkel kapcsolatban nem tárt fel olyan súlyos problémákat, mint az előző, de volt, ahol az épület állaga vagy műszaki állapota sürgős fenntartói intézkedést igényel.

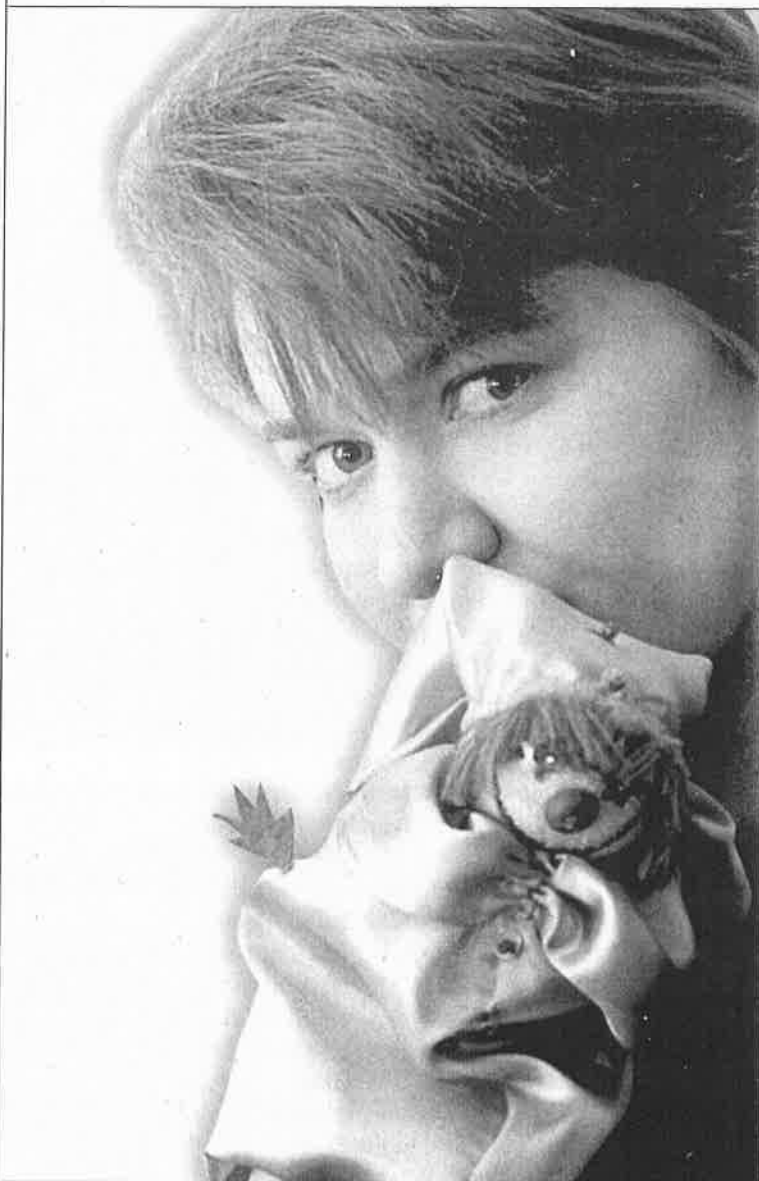
Az otthonok működésének tárgyi feltételei körében két helyen tapasztaltak sivár környezetet, és még mindig előfordul, hogy nincs a gondozott gyermekeknek zárható szekrényük.

A személyi feltételek általában megoldottak, de három helyen hiányzik a szükséges speciális szakértelem (egyiken úgy, hogy a fejlesztőpedagógus tíz éve fizetés nélküli szabadságon, a pszichológus pedig tartósan betegállományban van), egy közös gazdálkodású intézményben pedig a kiszolgáló-segítő személyzet biztosítása jelent problémát.

Az otthonokban elérhető életminőséggel kapcsolatos a legtöbb észrevétel: két helyen hívja föl a figyelmet a szökésekkel (pontos terminológiával: engedély nélküli eltávozásokkal) kapcsolatos megfelelő eljárás hiányára, és ajánlja az ezzel kapcsolatos módszertani levél kidolgozását. Van még olyan otthon, ahol nem biztosított a szabadidő szervezett eltöltése. Néhány intézményben sérül a gondozottak és hozzátartozóik kapcsolattartásának alkotmányos joga. A házirend sincs mindenütt jól látható helyen kifüggesztve, és előfordul, hogy az alkotmányos jogokat sértő kitételeket is tartalmaz. Az egyik otthonban például teljesen érthetetlen módon a következőket: „Az otthon területét hétköznapiakon 9 órától az ebéd idejéig el kell hagynia azoknak, akik nem dolgoznak, illetve tanulnak. Ezen időszak alatt kötelesek az érintettek idejüket – saját költségükre – munka, illetve tanulási lehetőségek keresésére fordítani és az eredményekről rendszeresen tájékoztatni a nevelőtanárokat, akiktől e tekintetben segítséget is lehet kérni.” Az ombudsmani jelentés ezzel kapcsolatban észrevételezi, hogy: „Tanköteles korúaknál pedig az Alkotmány 70/J. §-ában deklarált tanítvási kötelezettség sérül, ha nem járnak iskolába. Az utógondozásban (pontosan: utógondozói ellátásban – D. A.) részesülő fiatal felnőttek részéről pedig nem csupán lehetőségeként felmerülő igény, hanem az utógondozó kötelese is a segítségnyújtás. A már nem tanköteles, de még nem utógondozott növendékek esetében pedig az Alkotmány 16. §-ában deklarált, az ifjúság érdekeinek védelme, továbbá a 67. § (1) bekezdésében rögzített, a gyermekek kiemelt védelemhez és gondoskodáshoz fűződő joga sérül, ha gyakorlatilag magukra maradnak a tanulási- illetve munkalehetőség keresésében, ezen túlmenően még a délelőtti órákban el kell hagyniuk a gyermekotthon területét is. Ebben az időszakban a fiatalok valójában minden kontroll nélkül töltik az idejüket.” (OBH 2376/2002. 10. o.) Egy speciális gyermekotthon dolgozóinak sok nehézséget okoz, hogy minden a gyermekek elhelyezésével kapcsolatos adminisztratív ügyet csak a távoli központban lehet elintézni, és az ügyintézés általában több hetet vesz igénybe, azalatt pedig sokat romolhat az érintett helyzete.

Az egyik új helyen működő gyermekotthonban speciális csoportot is létrehozta, a vizsgálat során azonban kiderült, hogy ilyen ellátásra több gyermeknek is szüksége lehetne. Végül egy lakásotthonban az ellátásra fordítható alacsony összeget kifogásolta a vizsgálat.

A jelentés a problémafeltárás és az ajánlások megfogalmazása mellett számos pozitív megállapítást is tesz az otthont nyújtó intézményekben folyó munkáról. Mindenképpen ajánlom a kollégáknak, hogy ismerkedjenek meg ezzel a jelentéssel.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa általános helyettesének OBH 2376/2002. számú jelentése ingyen beszerezhető a következő címen: ‘

*Országgyűlési Biztosok Hivatala
1387 Budapest, Pf 40.*

vagy www.obh.hu/allam/jelent/2002/2376.rtf

címen az interneten.

Jegyzetek

¹ A vizsgálati jelentés szakmai elemzését ismerhetik kollégáink „Miért jó nekünk az ombudsmani vizsgálat?” című írásomból, Család, gyermek, ifjúság, 7. évf. 1999. 3. sz., 4-13. o.